

Uluslararası
Uygur Araştırmaları Dergisi
2016/8

METTURSUN SÜLEYMAN'IN ĞAYİT SAMSAQ'NIÑ "OĞLI BOŞ" HİKÂYESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

An Essay to Analyze "Ğayit Samsaq'niñ Oğli Boş" by Mettursun Suleyman

Hilal ÖZTÜRK*

Özet

Ğayit Samsak'ın "Oğli Boş" hikâyesi; Keriye Kasabası Edebiyatçılar ve Sanatçılar Topluluğunun bir yayını olan Keriye dergisinde Mettursun Süleyman imzasıyla yayımlanmış kısa bir hikâyedir. Hikâyede, iki kahramanın diyalogu üzerinden; modern dünyadaki bazı gelişmeler, insan-tabiat ilişkisi ve bozulan doğal düzeninin insanlar ve hayvanlar üzerindeki etkisi sorgulanmaktadır. Doğu Türkistan sahasında gelişen Çağdaş Uygur Edebiyatının günümüz örneklerinden biri olan bu hikâye, Çehov tarzı da denilen durum hikâyesi türünün özelliklerini yansıtır. Hikâye; olay örgüsü, şahıs kadrosu, zaman ve mekân gibi unsurları bakımından klasik olay hikâyeciliğinden oldukça farklı bir yapıdadır. Bu makalede, öncelikle Türkiye Türkçesine aktarılan metin; muhteva, yapı ve dili kullanım açısından ele alınıp tahlil edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çağdaş Uygur Edebiyatı, Mettursun Süleyman, Uygur Hikâyeciliği, Çevre Sorunları

Abstract

"Son of Gayit Samsak is Incompetent" is a short story by Mettursun Suleyman that publishes on Keriye magazine, which is a published by The Community of Litterateurs and Artists of Keriye Town. The story ponders some progress in the modern world, human nature relation and effect on of the corruption in the nature on people and animals via dialog of two characters. The story, that one of the modern day examples of Modern Uyghur Literature which is in progress in East Turkistan, represents characteristics of situation story which is also called Chekhov style. In respect to story arc, characters, time and place, it has a different structure from classic storytelling. In this paper, "Son of Gayit Samsak is Incompetent" is firstly translated to Turkish then discussed and researched aspect of content, pattern and use of language.

Keywords: Modern Uyghur Literature, Mettursun Suleyman, Uyghur Storytelling, Environmental Problems

Giriş

Keriye dergisi, 2003 yılında kurulan ve kurulduktan bu yana edebi faaliyetlerine devam eden Keriye Kasabası Edebiyatçılar ve Sanatçılar Topluluğunun bir yayınıdır. Topluluğun ilk süreli yayını "Kökbulaq" isimli dergidir. Bu derginin yanı sıra; Rehim Niyaz, Mettursun Ebulkasım gibi isimlerin de gayretleriyle, "Kériye Qesidisi" (Keriye Kasidesi), "Körgezme Qilingan Adem" (Sergilenen İnsan) isimli hikâye kitapları; "Kériye Nahiyisiniñ Güzel Senet

* İstanbul Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, İstanbul-TÜRKİYE, E-posta: hilalozturk061@gmail.com.

Eserleri Toplimi" (Keriye İlçesinin Güzel Sanat Eserleri), *"Küñül Pütükliri"* (Gönül Mektupları), *"Kériye Deryasi"* (Keriye Nehri) isimli şiir kitapları, *"Teklimakandiki Yeşil Mervayit: Kériye"* (Taklamakan'daki Yeşil İnci: Keriye) ve 2 ciltlik *"Ana Yurt Söyğisi"* (Ana Yurt Sevgisi) isimli kitaplar yayımlanıp geniş okuyucu kitleleriyle buluşturulmuştur. *Kökbulak* dergisinin kapatılmasından sonra topluluk, 2012 yılında *Keriye* dergisini çıkartmaya başlamıştır (Süleyman 2012:1).

Gayit Samsak'ın Oğlı Boş hikâyesi, *Keriye* dergisinin 2012 yılının 1. sayısında yayımlanmış kısa bir hikâyedir. Hikâye, Mettursun Süleyman'ın aynı yıl yayımlanan, bir povest ve sekiz hikâyeden ibaret olan *"Yaqa Saray"* isimli kitabında da yer almıştır (Mettursun 2012).

1. Yazar Hakkında

Mettursun Süleyman 1946 yılında Hoten vilayetine bağlı Keriye kasabasının Siyek köyünde doğmuştur. 1958 yılından 1965 yılına kadar Siyek İlkokulu ve Şenbebazar Ortaokulunda eğitim görmüş, 1968 yılında Keriye kasabasında ortaokulu bitirip tekrar köye eğitim almaya gitmiştir. 1972 yılında Hoten vilayet öğretmen okulunu bitirdikten sonra Atcan köyünde öğretmenlik yapmıştır. 1981-2007 yılları arasında ise Keriye kasabası ortaokulunda hizmet vermiştir.

1981 yılından itibaren edebi hayata giren Mettursun Süleyman hikâye, povest (uzun hikâye) ve senaryo yazarıdır. *"U kim"* (O Kim?), *"Semender"* (Semender), *"Zemzem Bulaq Xatirisi"* (Zemzem Kaynağı Hatırası) isimli hikâyeleriyle tanınmıştır. Elliden fazla hikâyesi yayımlanmış, bunların bir kısmı *"İkki Teqvadar"* (İki Muttaki), *"Yaqa Saray"* (Kenar Saray), *"Yamğurluq Gügüm"* (Yağmurlu Akşamüstü) adlı kitaplarında neşredilmiştir. Çocuklar için kaleme aldığı *"Alahide Etretnin Tarmar Kilinişi"* (Özel Ekibin Tarumar Edilişi) adlı hikâye kitabı, yazara 1. Münevver Çocuk Edebiyatı Eserleri Ödülü'nü kazandırmıştır. Bundan başka bazı eserleri de otonom bölge ve vilayet bazında ödüllere layık görülmüştür. Eserlerinin bir kısmı Çinceye tercüme edilmiştir. Bütün bu çalışmalarının neticesinde yazarın adı "Çin Alimleri Ansiklopedisi", "Bilinen Modern Zaman Eğitimcileri Ansiklopedisi" gibi ansiklopedilerde yer almıştır. Süleyman aynı zamanda, Çin Azınlık Millet Yazarları İlmi Cemiyeti; Çin Eğitim, Öğretim, Araştırma Cemiyeti ve Sincan Uygur Otonom Bölgesi Yazarları Cemiyetinin de azasıdır.

Mettursun Süleyman'ın eserleri genellikle köy temalı olup, onların da esasını çiftçilerin yaşamı teşkil eder.¹ Köyde doğup büyümüş ve bir süre köy okullarında öğretmenlik yapmış olan yazar, köylünün ve çiftçilerin hayatını yakından tanıma şansı bulmuş ve bu hayatları eserlerinde işlemiştir. Hayatın gerçekleri ile edebi anlayışını birleştirerek kendi üslubunu eserlerinde başarılı bir şekilde ortaya koymuştur.

2. Eserin Muhtevası

Hikâyenin özeti şu şekildedir: Bicen Muhtar, mısır tarlalarının arasında eşeği ile uğraşırken Ebey Efendi onun yanına gelerek selam verir. Bicen Muhtar, Ebey Efendi'ye eşeğini kötölemeye başlar ve eski eşeklerin daha güçlü, daha dinç olduklarını; şimdiki eşeklerin ise uyşuk, tembel olduğunu, uzun süredir eşek anırmasını bile duymadığını söyler. Bu konuşma bir süre devam ettikten sonra Ebey Efendi konuyu değiştirerek dünyanın gittikçe ısındığını, atmosferin kirlendiğini, buzulların eridiğini anlatır. Sohbet bir süre daha bu şekilde konudan konuya geçilerek devam eder. Artık gençlerin daha sakin bir yaşam sürdüklerinden, eski zamanlardaki canlı oyunlara, şarkılara rağbet edilmediğinden, tarlada ekilen ürünlerin bile tatsızlaştığından bahsedilir. Kısacası, hiçbir şey eski canlılığında ve doğallığında değildir. Bicen Muhtar, suni gübrenin çok yararlı olmadığını, yabancı ülkelerin bu gübreyi üretmelerine rağmen kendilerinin bunu kullanmayıp

¹ <http://bbs.xjzjxh.com/forum.php?mod=viewthread&tid=10598&extra=&page=1>, (25.09.2016).

sattığını, aslında köylerinde toprağa gübre bile koymadan ekenlerin olduğunu anlatır. Ebey Efendi'nin sıkıştırmasıyla Bicen Muhtar, kendisinin de suni gübre kullanmadan ekim yaptığını itiraf eder. Ona göre bu şekilde yapılan ekimden daha çok verim alınır ve bu tarlalardan çıkan ürünler de daha faydalıdır. Ebey Efendi'den eşeğini getirmesini ister ve kendisinin küçük bir parça arazisinde de yine bu şekilde ekim yapacağını söyler.

Boş kelimesi Uygur Türkçesinde "herhangi bir iş ve hizmetle meşgul olmayan, işsiz, sağlam olmayan, güçsüz, zayıf, sakın, isteksiz, yetersiz, az, yavaş" gibi anlamlarda kullanılır (Komisyon 1990: 461-462). Kelime, bu anlamların hepsini birden ifade etmesi bakımından önemlidir. Hikâyede anlatılan esas mesele; gelişen bazı teknolojik durumların tabiata verdiği zarar ve bunun insanlar ve hayvanlar üzerindeki yansımalarıdır. Gayit Samsak, tarlalarını suni gübre kullanarak eker ve oğlu da bu tarlalarda yetişen tahıllarla beslenir. Yazara göre; bu yapay, boş tahıllarla beslenen insan da boş, faydasız ve tembel olacaktır. Bu sebeple metnin içeriğine uygun olarak Türkiye Türkçesinde de "yapacak işi olmayan, işsiz, anlamsız, bilgisiz, bir işe yaramayan, yararsız" (Akalin vd. 2011: 382-383) anlamlarına gelen *boş* kelimesinin kullanımı hikâyenin aktarımı için uygun görülmüştür.

Yazar Mettursun Süleyman'ın hikâyelerinde işlediği konuların çoğunlukla sevgi, aile, günlük hayatta karşılaşılan sorunlar, sıradan insanların yaşamı, vatan sevgisi gibi klasik temalar olduğu görülür. Fakat onu diğer yazarlardan ayıran asıl şey, bu temaları ele alışı ve bunları yansıtır şeklidir (Merdan 2013). Gayit Samsak'ın "Oğli Boş" hikâyesinde de modern zamanın yarattığı sıkıntılara; suni gübre kullanımının oluşturduğu çevre sorunları, küresel ısınma gibi meselelere değinilmiştir. Ancak yazar sorguladığı bu konuları açıklama, betimleme ve tasvirlerle okuyucuya uzun uzun anlatmak yerine hayatın içinden bir kesit sunarak yansıtmayı tercih etmiştir.

Hikâye, Çehov tarzı da denilen durum hikâyesinin özelliklerini taşımaktadır. Çehov tarzı hikâye; sebep-sonuç ilişkisi içerisinde gelişen olaylar zincirinin yerine, hayatın herhangi bir kesitinin ele alındığı hikâyelerdir. Yani bu hikâyelerde klasik olay hikâyesinde karşımıza çıkan serim-düğüm-çözüm bölümleri bulunmaz. Daha çok, hikâyenin dışında gerçekleşmiş olaylardan sonra meydana gelen durum ele alınır ve işlenir. Bir bakıma, önceden gerçekleşmiş bir olay hikâyenin dışında bırakılarak onun yol açtığı durumun tahlili yapılır (Kolcu 2013: 25). Mettursun Süleyman da bu hikâyesinde geniş bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşmiş teknolojik gelişmelerin ve modernleşmenin hâlihazırdaki yansımalarını işler. Hikâye giriş/serim bölümü olmadan, ortadan başlar ve yine aynı şekilde bir sonuca bağlanmadan orta yerde biter. Bu, okuyucuda bitmemişlik izlenimi bırakan Çehov hikâyelerinin özelliğidir. Böylelikle hikâye, okuyucunun zihninde devam eder veya okuyucu kendi zihninde hikâyeyi dilediği gibi neticelendirme şansına sahip olur (Kolcu 2013: 76). Yani hikâyeyi bir sonuca bağlayan okuyucunun kendisidir.

3. Eserin Yapısı

3.1. Dış Yapı

Gayit Samsak'ın Oğli Boş hikâyesi, hacim olarak kısa bir hikâyedir. Hikâyenin dikkat çeken önemli özelliklerinden birisi, diyalog anlatım tarzının yoğun biçimde kullanılmış olmasıdır. Yazar, bu yöntemi kullanarak tahkiyeyi tamamen ortadan kaldırmıştır. Diyalog ya da monolog tekniği durum hikâyelerinde tercih edilen yöntemlerdir. Bunun sebebi, bu tarz hikâyelerde anlatmanın değil göstermenin ön planda olmasıdır. Bu sebeple anlatıcıya ait uzun nutuklara ve açıklamalara yer verilmez. Durumlar bir pencereden veya fotoğraf makinesi arkasından görülüyormuş gibi nakledilir (Kolcu 2013: 77). Hikâye baştan sona iki kahramanın diyalogu üzerine kurulmuştur. Yazar böylece hem uzun betimlemelere ve açıklamalara girmekten kaçınmış hem de hikâyeye bir canlılık ve akıcılık kazandırmıştır.

3. 2. İç Yapı

3. 2. 1. Olay Örgüsü

Olay örgüsü; belli bir konu çerçevesinde var olan birden fazla olayın, sebep-sonuç ilkesine bağlı bir biçimde oluşturdukları organik bütündür (Çetişli 2004: 60). Burada en önemli nokta; olayların birbirinden bağımsız olarak gelişmesi değil, sebep-sonuç ilişkisi içerisinde zincirleme bir biçimde birbirlerine bağlanarak devam etmeleridir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi bu, durum hikâyeleri için geçerli değildir. Çünkü durum hikâyeleri olay üzerine kurulmaz, yani hikâyenin merkezinde olay yoktur. Bununla birlikte Gayit Samsak'ın Oğli Boş hikâyesi, yapı olarak diyalog şeklinde kurgulanmıştır. Hikâyede gelişen olaylar anlatıcı tarafından okuyucuya nakledilmediği için mevcut bir anlatıcı söz konusu değildir. Bütün bu özellikleri sebebiyle hikâye için bir olay örgüsünden bahsedilemez. Bu hikâyedeki tek olay, iki kahramanın tarlalar arasında karşılaşarak bir diyalog içerisine girmeleridir.

3. 2. 2. Şahıs Kadrosu

Hikâyenin şahıs kadrosu oldukça sınırlıdır. Bu durum Çehov tarzı hikâyelerin özelliklerindedir. Bu tarz hikâyelerde şahıs kadrosu genellikle sınırlı tutulur. Kahramanlar gerçek hayattan seçilen sıradan kişilerdir. Bunlar ön planda değildir ve tam olarak tanıtılmazlar.

Gayit Samsak'ın Oğli Boş hikâyesinde de iki kahraman söz konusudur: Bicen Muhtar ve Ebey Efendi. Bunlar günlük hayatta karşımıza çıkabilecek, sıradan iki köylüdür. Bicen Muhtar, geçimini çiftçilikle sağlar. Muhtar olarak anılmasının sebebi ise, aslında babasının muhtar olması ve bu ismin miras gibi ona kalmasıdır. Bicen Muhtar dünyadaki olumsuz gelişmelerden, insanların ve hayvanların tabiatlarındaki değişimden rahatsızdır ve bu rahatsızlığı konuşmalarından açıkça belli olur. *"O zamanın eşekleri şöyle gerinecek olsa kuyruğu takoz gibi sertleşirdi. Böyle gevşek değil dik durur; binmek mümkün değil, binsen de ne durmak ne inmek mümkün."* *"Şarkı söz konusu olduğunda tırnaklarımızla ses çıkaranlardık biz, bu zamanın çocukları teyp önüne gidip uyuyor."* cümleleri onun eski canlı, doğal yaşama duyduğu özlemi ortaya koyar. Ebey Efendi de çiftçilikle uğraşan bir köylüdür. Kendisine "efendi" denilmesinin sebebi; önceleri, halk arasında yaygın olan cehaleti gidermek amacıyla insanlara okuma yazma öğretmiş olmasıdır. 60 yaşlarındaki bu iki kahramanın konuşmalarından, geçmiş yaşamı özleyip, gelişen bazı yanlış durumlardan kendilerini kaçırmak istedikleri anlaşılır. Bu diyalog, aslında bizim de modern zamanda yüzleştiğimiz çeşitli tehdit unsurlarını ortaya koymaktadır (Merdan 2013).

Hikâyeye adını veren Gayit Samsak ve oğlu ise hikâyede yer almaz. Biz onlardan, iki kahramanın konuşması vasıtasıyla haberdar oluruz. Ancak ele alınan asıl mesele; onun ve oğlunun üzerinden okuyucuya aktarılır. Gayit Samsak, tarlalarının verimini arttırmak ve daha çok mahsul almak için suni gübreyi çok kullanır. O bu tutumuyla, kazancını düşünerek para kazanan "yabancı"lara benzetilir. Tabiatın doğal dengesini bozmanın bedeli olarak da yazar onu; faydasız, hiç bir işe yaramayan, sorumluluk almaktan korktuğu için karısından kaçıp duran bir oğulla cezalandırır.

3. 2. 3. Zaman ve Mekân

Bir hikâye, vak'a zamanı ve anlatma zamanı olarak iki zaman üzerine kurulur. Vak'a zamanı, hikâye olayının gerçekleştiği zaman; anlatma zamanı ise, bu olayın anlatıcı tarafından nakledildiği zamandır. Gayit Samsak'ın Oğli Boş hikâyesi, bir anlatıcı tarafından nakledilmediği için, burada yalnızca vak'a zamanı vardır. Vak'a zamanı da bir saatten daha az bir süre olarak işlenmiştir. Bunun dışında, geri dönüşlerle zaman dilimi genişletilir. Bu geriye dönüşler olayın akışını bozacak yoğunlukta değil, kahramanların geçmişini anımsamasından ibarettir.

Hikâyede zaman ile ilgili kelimeler genellikle müphem ifadelerdir, kesin bir zamanı ifade etmezler:

" — *Elli yıldan biraz fazla olabilir.*"

"...*birkaç hafta çocuk da okutmuşlar.*"

"...*Küçüklüğümde kardeşlerini okula çağırmaya geldiğimde...*"

"... *o zamanın eşekleri...*"

"...*uzun oldu eşek anırmasını duymayalı...*"

Ancak ele alınan meseleler, günümüz problemleridir. Bu sebeple hikâye olayının günümüze çok yakın bir zamanda cereyan ettiğini belirtmek mümkündür.

Hikâyede mekân, çoğunlukla anlatılan olaylar ve karakterlerle doğrudan bir ilişkisi içerisinde kullanılır. Hatta onları bir bakıma niteleyen unsurlardan biri de mekândır (Kolcu 2013: 23). Bu hikâyede de mekân olarak, anlatının içeriğine uygun bir tarla seçilmiştir. Geçmişe duydukları özlemi gübre, tahıl, tabiat sembolleri üzerinden anımsayan bu iki çiftçinin tarla üzerinde karşılaşmaları onların konuşmalarını niteler durumdadır. Bu sebeple yazarın mekân olarak bir tarlayı seçmesi tesadüf değildir. Bununla birlikte mekân; üzerinde durulan, hikâyede ön plana çıkarılan bir konumda değildir.

3. 2. 4. Bakış Açıcı ve Anlatıcı

Anlatıcı; tahkiye işini gerçekleştiren, hikâyeye yön veren kahramanların eylemlerinden haberdar olan ve okuyucuyu haberdar eden varlıktır. Kullanılan bakış açısına uygun olarak, kahramanların fiziki özellikleri, ruhsal durumları hakkında bilgi sahibidir.

Ğayit Samsaq'ın Oğli Boş hikâyesinde bir anlatıdan çok bir diyalog vardır. Bu diyalog, bize anlatıcı tarafından tasvir edilmez; biz kahramanların ağzından buna şahit oluruz. Dolayısıyla anlatıcının olmadığı bu hikâyede bir bakış açısından söz etmek de mümkün değildir.

4. Dil ve Üslup

Hikâyenin dili sade, günlük konuşma dilidir. Kurulan cümleler kısa; betimlemelerden, söz oyunlarından ve edebi sanatlardan uzaktır. Günlük konuşma diline uygun olarak devrik cümleler ağırlıktadır. Çiftçilerin akıcı ve canlı diyalogu, hikâyeyi adeta okuyucunun gözünde canlandırmıştır. Buna rağmen çocukluk arkadaşı olan bu iki köylü kahramanın birbirleriyle konuşurken kullandıkları resmi üslup dikkat çekicidir. Bu üslup diyalogun gerçekliğine zarar verir.

Hikâyedeki konu geçişleri çok hızlı hatta bazı yerlerde birbirinden kopuktur. Bu hızlı geçişler hikâyeyi kısmen nükteli bir yapıya sokar.

Metindeki kelime kadrosuna baktığımızda çiftçilikle ve köy yaşamıyla ilgili kelimelerin yoğun olarak kullanıldığı görülür. Bu kelimelerden bazıları şöyledir:

otluk, çiftçi, dizgin, eşek, at, yem, oduncu, tarlacı, tohum, mibzer, mahsul, verim, ahır, anırmak, tarla, tahıl, harman, gübre, ürün, suni gübre, doğal gübre, anırmak.

Bununla birlikte günümüz dünyasına ait kelimeler de metinde kullanılmıştır:

ekolojik denge, atmosfer, ozon tabakası, ultraviyole ışık.

Hikâyede Uygur Türkçesinin ağız özelliklerini görmek mümkündür. Keriye'de doğan yazar, bölgeye ait ağız özelliklerini hikâyeye yansıtmıştır. Doğu Türkistan'ın güney bölgesinde konuşulan bu ağız, kuzeydeki merkezi ağızdan söz varlığı ve bazı gramer yapıları bakımından farklılık göstermektedir.

Sonuç:

Mettursun Süleyman'ın Gayit Samsak'ın Oğlu Boş isimli bu hikâyesi, Çağdaş Uygur Edebiyatı'nın günümüz örneklerinden biridir. Şahıs kadrosu, olay örgüsü, zaman ve mekân gibi unsurları bakımından, klasik olay hikâyeciliğinden oldukça farklı olan yapısı ile dikkat çekmektedir. Hikâye olaylar zinciri üzerine kurgulanmamıştır, bu sebeple dinamik bir yapıda değildir. Çehov tarzı da denilen durum hikâyesi türünde kaleme alınan eser, bu türün özelliklerini bütünüyle yansıtır. Serim-düğüm-çözüm bölümleri bulunmaz, bir sonuca bağlanmadan neticelendirilir. Bunda, hikâyenin okuyucunun zihninde devam ettirilmek istenmesi etkilidir. Diyalog tarzının kullanılmış olması hikâyeye akıcılık ve canlılık kazandırmıştır, ancak yazarın çocukluk arkadaşı iki kahramanı konuşurken kullandığı resmi üslup hikâyenin gerçekliğine zarar verir.

Hikâye esas itibariyle, geçmişe duyulan özlemi ifade eder. İki kahramanın konuşması; tabiatta meydana gelen değişikliklerin insan üzerindeki yansımalarıdır. Bu konuşmada, bozulan tabiat dengesi ve insan-tabiat ilişkisi sorgulanır. Kahramanlar mevcut bazı gelişmelerden memnun değildir. Bunlar; tarlalarda suni gübre kullanılarak ekimin yapılması; bu tarlalarda yetişen tahıllarla beslenen insanların cansız, uyuşuk, tembel oluşu; meyve ve sebzelerin eski doğallığında ve lezzetinde olmaması; küresel ısınma gibi meselelerdir. Tabiat dengesini bozan insanın, aslında kendi geleceğini kirlettiği Gayit Samsak ve oğlu üzerinden yansıtılmıştır. Yazarın küçük bir köy özelinde verdiği bu durum, aslında tüm dünyayı ilgilendiren bir durumdur.

Kaynaklar

ÇETİŞLİ, İsmail (2004), *Metin Tahlillerine Giriş 2: Hikâye-Roman-Tiyatro*, Ankara: Akçağ Yayınları.

<http://bbs.xjzjxh.com/forum.php?mod=viewthread&tid=3199> (25.09.2016)

KOLCU, Ali İhsan (2013), *Öykü Sanatı*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.

KOMİSYON (1990), *Uygur Tilining İzahliq Luğiti*, Pekin: Milletler Neşriyatı.

MERDAN, Risalet, (2013), “ ‘Yaqa Saray’diki Sehirlik Demler ”, *Töhpikar Edipler İcadıyiti Muhakime Yiğini*, (Hoten).

NECİP, Emir Necipoviç (2013), *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*, çev. İklil Kurban, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

SÜLEYMAN, Mettursun (2012), "Ğayit Samsaq'niñ Oğlu Boş", *Keriye*, S. 1, s. 109-111.

Metin**Türkiye Türkçesiyle****Gayit Samsak'ın Oğlu Boş**

—Hey, Bicen Muhtar! O eşekle niye zıtlşıyorsunuz? Otluktan çıkın, buranın toprağı daha yumuşakmış.

—Vay!... Baksanıza bu işe, insan kimi düşünse o gelir. Bismillah. İyi misiniz Ebey Efendi?

—Elhamdulillah... Sizi de iyi gördüm. Eşeğe birşeyler anlatır gibi konuşuyorsunuz, sözlerinizi anlamıyor mu ne?

—Ha, ha, ha. Bu eşek çok kötüymiş. İnsan için çok gerekli, çiftçiye ne çıkarsa yükü o taşıyacak.

—Evet. Küçükken erkek kardeşinizi okula çağırmaya geldiğimde, onu alıp kaçırım diye siz de işte böyle bir eşeğe binip kaçarken dik takla atıp düşmüştünüz. Yuvarlana yuvarlana gidip epey öteden kalkmıştınız.

—Hay Allah... Ne zamanki olay bu?

—Elli yıldan biraz fazla... Ne zaman bu aklıma gelse istemeyerek sizi hatırlıyorum.

—Çok güzel şaka yapıyorsunuz Ebey Efendi, bıyığın terlemediği zamanlardı o.

—Bıyık terledi, ağardı, yine de o iş ibret olmamış size.

—O zamanın eşekleri şöyle gerinecek olsa kuyruğu takoz gibi sertleşirdi. Böyle gevşek değil, dik durur; binmek mümkün değil, binsen de ne inmek ne durmak mümkün.

—Sıçrayarak o yandan bu tarafa atlar, dikkatli durmasan sırtından dahi dişlerlerdi.

—Haydi!, dediğin an sıçrayıp kalkarlardı.

—Doğru doğru, dizginsiz dışarıya da çıkaramazdınız.

—Öyle eşekler yok şimdi. Bu eşekler çok uyuşuk, suya tezekliyor, kasığını bir gerip sürekli pisliyor, toparlanmayı da asla kabul etmiyor. Eşegi geçtik bugünlerde ata bile dizgin vurulmuyor.

—Ayağını vermiyor desenize.

—Adım atmıyor, köprüden geçmeyi de kabul etmiyor. Dürtsek, üç adım hızlı yürüyüp sonra yine duruyor.

—Bicen Muhtar, yemi eksik olduğundan mı yoksa bu?

—Yemini yiyebildiği kadar yiyor. O kadar yediği halde baksanıza uyuklayıp duruyor, pek fazla koşup anırmıyor.

—Anıracakmış gibi duruyor.

—Nerde...Uzun oldu eşek anırmasını duymayalı, sizin burada duyuluyor mu yoksa Ebey Efendi?

—Yok yok, ben de duymadım. Daha önce de gece gündüz eşek anırdığı halde hiçbir şey duyulmuyordu. Yeri eşeleyip hiç durmuyorlardı.

—Sesleri azalıp karınları büyüdü haramzadelerin.

—Dünya gittikçe ısınıyor, sesi yetmiyor olabilir.

—Isınsa güzel değil mi? Erkek çocuğuna da güneş fayda eder.

—Yok yok öyle değil. Karnından kilo alsa bile faydasını göremez. Ekolojik dengenin bozulmasından dolayı bu.

—Nesi bozulmuş Ebey Efendi?

—Atmosfer kirlendi, göğün ozon tabakası delindi, diyorlar.

—Delindi? Ozon tabakası nedir?

—Toprağı ultraviyole ışığın zararından koruyan bir örtüymüş.

—Estağfurullah... Kötü olmuş, yamamak olmaz mı?

—Doğa yamıyor, doğayı da insanlar yapıyor, diyorlar.

- Tövbe! Dünya o yüzden ısınmış ya!
- Isınıp, dağın buzulları incelmış. Gerçek erkek su çok az şu anda.
- Evet evet bildim; kaynak suyu, kuyu suyu dişi suymuş. İşte bu Gayit Samsak'ın oğlunun eşinden sürekli kaçması da bu yüzdenmiş.
- Gayit Samsak'ın oğluna ne olmuş?
- Eskiden, çocuklarını evlendirdiği zaman, karısı gelinlerinden kaçır, evde durmazdı.
- Yok yok. Gayit Samsak'ın oğluna ne olmuş?
- Dünya'yı gezip, birçok yerlerde dolaşıp bir kızla karşılaşmış. Sonra o kızdan kaçıp geri gelmiş. Tostoparlak bir kızmış, çocuğun peşinden gelip buraya yerleşmiş. Ne olursa olsun düğünü yaptıracaktı. Zaten kadınlardan korkup kaçan bir erkekti o.
- Evet doğru. Muhtarlık bu zamana kadar sizde kalmış olsaydı işte böyle "sonbaharda ekeceğim" diye cefa çekmezsiniz.
- Nerde... "Muhtar"lık bana babamdan miras kalan bir lakap. Sizin de yol kesip ders vererek "Efendi" diye adlandırıldığımız gibi.
- Cahilliği bitirmek içindi o, birkaç hafta çocuk da okutmuş.
- Şimdiye kadar okulla uğraşmış olsaydınız, maaş alıyor olacaktınız.
- Şükür şükür, gençliğimiz gitti. Yaşlandık. Bırakın toprağı çocuklar—torunlar eksin şimdi.
- Pazarda onu bunu yiyor, ayağa kalkamıyormuş onlar.
- Dürtelim, dik dursunlar.
- Sesleri kısık, cansız cevap veriyorlarmış.
- Gerçekten de ne kadar sakinleşti dünya, dışarıda şarkı da duyulmaz oldu.
- Öyle değil mi, eskiden iki mısır ekmeği yiyen erkek çocuğu, şarkı söyleyip dışarıdan gelmiyordu. Havasından geçilmiyordu. Şimdi kebab yese bile ses yok.
- Ses dediğin eski zamanlardaymış; def, dutar, müzik, şarkı... Her taraf oduncunun, biçicinin, tarlacının, yolcunun şarkısı...
- Oyunları da çok... Bir de ramazan, top, nakış, düğün, mantı, mercan diye epey çok koşukları var. Şarkı söz konusu olduğunda, tırnaklarımızla ses çıkaranlardık biz, bu zamanın çocukları teyp önüne gidip uyuyor.
- Kısacası, tarla denildiğinde şarkı duyulsa iyi olurdu.
- Öyle ya gönül gençleşiyor!
- Ektiğiniz şeyler kavun muydu?
- Yarısı kavundu. Sebze tatsızlaştı mı ne, meyvenin de tadı yok. Kavun, karpuz pek tatlı olmadı; kopardık.
- Doğru doğru. Artık kavun, karpuz tatsızlaştı.
- Siz de buğdayları ekmeyi bitirdiniz mi?
- Biraz kalmış. Bu kadarlık değildi ektikleri.
- Düzlükte de bir sıra var. Gayit Samsak ile tarla komşusu sulamaya kolay diyor, birlikte ektiriyorlar.

- Ne yapacaksın bu kadar ekip, ya tahılı daha iyi bir paraya almazsa?
- O taraftakini olduğu gibi satıyorum, işte bunu gıda yapıyorum.
- Harman iki tane bu durumda. Nemi biraz azaldı, toprağa tohumu ne zaman atmış?
- Cuma gecesi.
- Bu olmadı, gündüz kendi gözünle görmeliydin.
- İşte, Gayit Samsak'ın tarlasının yanındaki sırayı böyle yapmış. Tohumu gübreye karıştırıp mibzer ile gürültüyle bir sıra koymasak olmaz. Para lazım. Böyle yapmasak emeğinin karşılığını alamaz, Gayit Samsak gübreyi çok koyuyor.
- Gayit Samsak iyiymiş, para harcamazsan mahsul çıkar mı, siz ekmeğe doyun, zenginleşin istiyor.
- Bu doğru, kendimizce tartışıp satıyoruz. Bu gübrenin verimi daha çok oluyormuş.
- Evet.
- Ebey Efendi, doğrusunu söylersek bu yapay gübre denen şey iyi bir şey değilmiş.
- Bu da doğru, yabancı ülkede kimyasal gübre, bizim gibi bu kadar çok kullanılmıyormuş.
- Neden kendileri yapıp, kendileri kullanmıyor acaba.
- Kazancı düşünerek para kazanıyorlar.
- Ama Ebey Efendi, buralarda fabrika gübresi kullanılmayan tahılın fiyatı pahalıymış, ahır gübresi daha iyi diyorlar.
- İyi olmasına iyi ama toprak alıştı.
- İki üç yılda toparlanırmış, buralarda bile toprağa gübre koymadan ekenler varmış.
- Anladım... Bicen Muhtar deminkini... Bu yeri o yüzden ayrı ekmişsiniz. Sabahtan beri, lafı dolandıracağınıza işte böyle ekenlerin biri de benim deseniz ya!
- Daha yavaş daha yavaş... Bela olmasın bir de.
- Herhalde görmüşsünüz faydasını.
- Farklıymış.
- Ayrıca gübre bizim de işimiz.
- Bununla birlikte ekmeğini de yiyorsunuz.
- Ekmeğini yedik de kuvveti yok...
- İşte işte doğru söz. Gübre çiftçilik ilacı diyoruz. Kumru da evlerde ve ahırlarda yumurtluyor artık. İnsanın da, hayvanın da hepsinin yemeği tarladaymış... yine...
- Doğru doğru. Devamını söyleyin, ne düşünüyorsunuz?
- Kulağınızı daha yakın getirin... Evet böyle... Bizim de şöyle bir parça hazır toprağımız vardı. Eşeginizi getirebilir misiniz, aletler de hazırmış, hemencecik tohum koyalım.
- Olur Ebey Efendi olur, hemen getiriyorum.
- Böyle yapmasam da olmayacak gibi. Baktığımda bir garip görünüyor, her şey ne kadar boş.
- Boş, boş. Sağlam bir şey yok.
- Yürür mü bu eşek?

—Yürür, huysuzluğu baya azaldı.

—Bu da gübre yiyormuş.

—Yiyor, insan da yılda pek çok gübre yiyor. Gayit Samsak da yapay gübre ile hayvan besliyor. O yüzden oğlu boş.